

Ніна ДІДЕНКО, Наталія ОЛІЙНИК

ДЕРЖАВНОУПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

ДІДЕНКО

Ніна Григорівна,

доктор наук з державного управління, професор, декан факультету державного управління, завідувач кафедри філософії і психології Донецького державного університету управління, м. Донецьк.

***Анотація:** Досліджено соціальний стан індивідів відповідно до нових соціально – економічних умов та можливостей впливу на політичний процес. Вивчено неоднорідність процесу політичної соціалізації особи через регіональний характер впливу соціокультурних чинників. З'ясовано можливість наростання потенційної політичної активності населення при низькій здатності до організованих форм участі у політичному процесі.*

Ключові слова:

політична соціалізація, соціально-економічна дійсність, політична активність, соціокультурні чинники, управлінський аспект.

УДК

351.84:35.072.2:342.5

Постановка проблеми. Характер функціонування політичної системи суспільства визначає головні умови та спрямованість процесу політичної соціалізації. Своє вираження і вияв функціональна підсистема знаходить у специфіці проходження політичного процесу та характеристик політичного режиму. Більш конкретні прояви демократизації саме українського суспільства простежуються через специфіку політичного процесу. Політичний процес розкриває специфіку соціальних змін у сфері функціонування політичної системи українського суспільства.

Політичний процес передбачає взаємозв'язок суспільної та особистісної сторін політичного життя, який проявляється у тому, що об'єктивні інтереси суспільства, держави, інститутів влади набувають форму внутрішнього, суб'єктивного як особистісні цілі, мотиви, стимули політичного мислення та політичної діяльності. Саме ця суб'єктивна сторона характеризує відношення до сфери політики та ступінь участі в ній. Це реальний процес відтворення політичної діяльності та політичних відносин, що обумовлений суспільними та особистісними інтересами, задоволення яких залежить від функціонування конкретної політичної системи. Тому, політичний процес ще можна визначити як системи специфічних способів включення індивідів, соціальних спільностей у політичне життя суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясування особливостей політичної соціалізації в умовах демократизації українського суспільства сутісно пов'язано з процесом трансформації політичної системи України. Вченими був зроблений загальний висновок, що збої у функціонуванні політичної системи суспільства та нові соціально-економічні процеси модифікують умови, характер та механізми політичної соціалізації [4, с. 9]. Тому, для виявлення особливостей цієї модифікації в українському суспільстві буде придатний системний і тісно пов'язаний з ним структурно-функціональний підходи, що вимагають розгляду політичних процесів та явищ як цілісної сукупності взаємопов'язаних елементів. Слід зазначити, що процеси демократизації в Україні відбуваються в умовах переходу від тоталітарного суспільства і тому охоплюють надзвичайно глибокі перетворення суспільного ладу, а не лише політичної системи.

Виходячи з того, що саме політична система суспільства встановлює загальні цілі розвитку інших сфер суспільного життя і є до певної міри визначальною щодо них, застосування системного підходу до аналізу проблем політичної соціалізації в трансформаційних умовах дає можливість визначити, які саме елементи і в якій мірі сприяють порушенню і дисбалансу цього процесу, дозволить впорядкувати попередні знання про об'єкт дослідження та визначити його структурно-функціональні та інституціональні особливості. Низка українських вчених у своїх дослідженнях причинами дисбалансу називають: сильну дифузю джерел влади, відмежування влади і її носіїв від відповідальності за результати своєї діяльності, зростання розриву між владними структурами і населенням тощо [2].

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Функція політичної соціалізації членів суспільства, становлення і розвиток їхньої політичної свідомості і політичної поведінки, є умовою стабільного відтворення та збереження політичної системи. Процеси демократичної трансформації, що відбуваються зараз, зокрема в Україні, стали поштовхом для актуалізації у вітчизняній науці вивчення умов не стільки збереження стабільності, виживання системи, скільки її змін, трансформації. Трансформаційний процес базується на діалектичному подоланні існуючих елементів старого порядку, виробленні нових цілей і формуванні нових специфічних способів їх досягнення. За своєю суттю він спрямований на нову якість системи. Для того, щоб з'ясувати особливості та проблеми політичної соціалізації в перехідний період українського суспільства до демократії, необхідно проаналізувати за яких внутрішніх і зовнішніх умов відбувається його політична трансформація та визначити етап демократизації.

Для закріплення демократичних досягнень та стійкої бази їх подальшого розвитку новоутворена Українська держава потребувала оновленої законодавчої бази. Нова Конституція повинна була узаконити зміни політичної системи суспільства та стати фундаментом для розбудови демократії. Однак, процес формування політичної системи України характеризувався постійними суперечностями між суб'єктами політичної системи, періодично виникаючими конфліктами. У зв'язку із масштабністю трансформаційних процесів в сучасній Україні, необхідність розуміння людського компонента в політиці все більше повинна усвідомлюватися вітчизняними дослідниками управлінських процесів.

Метою статті є аналіз державноуправлінського аспекту особливостей політичної соціалізації в Україні на сучасному етапі. Для цього потрібно вирішити низку завдань:

1. Дослідити соціальний стан індивідів відповідно до нових соціально-економічних умов та можливостей впливу на політичний процес.
2. Вивчити неоднорідність процесу політичної соціалізації особи через регіональний характер впливу соціокультурних чинників.
3. Проаналізувати сегменти ціннісних та поведінкових орієнтацій в масовій політичній свідомості звідоображенням у соціально – економічній дійсності.
4. З'ясувати можливість наростання потенційної політичної активності населення при низькій здатності до організованих форм участі безпосередньо у політичному процесі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз особливостей процесу політичної соціалізації неможливий без детального розгляду елементів політичної культури українського суспільства, динаміки її розвитку, яка складає духовно-ідеологічну підсистему політичної системи. Адже політична соціалізація охоплює весь процес становлення людини як суб'єкта політичних відносин і політичної діяльності, насамперед шляхом оволодіння особою політичними знаннями, цінностями, нормами, зразками політичної поведінки. Це процес перетворення їх в особисті орієнтири та установки, внаслідок чого формується політична свідомість, емоційно-чуттєво

**ОЛІЙНИК
Наталія
Іванівна,**

доктор наук
з державного
управління, директора
Департаменту
стратегії і
реформування та
розвитку житлово-
комунального
господарства
Мінрегіону
буду, м. Київ.

Анотація: Досліджено соціальний стан індивідів відповідно до нових соціально – економічних умов та можливостей впливу на політичний процес. Вивчено неоднорідність процесу політичної соціалізації особи через регіональний характер впливу соціокультурних чинників. З'ясовано можливість наростання потенційної політичної активності населення при низькій здатності до організованих форм участі у політичному процесі.

Ключові слова: політична соціалізація, соціально-економічна дійсність, політична активність, соціокультурні чинники, управлінський аспект.

УДК
351.84:35.072.2:342.5

ставлення до політичних інститутів і здійснення влади, встановлюється система ідей і поглядів, закріплюються навички та способи політичної діяльності, вміння і досвід, тобто певний рівень політичної культури суспільства. Найпоширеніші, типові форми політичної культури є стійкими та консервативними елементами політичної системи суспільства. Вони, з одного боку, відіграють важливу роль у функціонуванні інститутів політичної системи, зумовлюють політичну поведінку індивідів і мас, з іншого, є важливою частиною соціального клімату суспільства, можуть сприяти або перешкоджати появі нових суспільних відносин, соціально-політичних механізмів стабільності політичної системи [1, с. 25]. Зміст співвідношення політичної системи та політичної культури має складний характер. Політична система суспільства є породженням певної політичної культури, в той же час, на базі однієї і тієї політичної культури виникають різні конфігурації політичної системи. Існуюча в суспільстві політична культура, як правило, адекватна наявній політичній системі, органічно пов'язана з нею, є її відображенням, а закономірністю можна вважати те, що зміна політичної системи веде до зміни політичної культури суспільства і індивідів, що безпосереднім чином відображається на змісті та характері процесу політичної соціалізації.

Населення було найбільш впевнене в існуванні прав брати участь у мітингах, демонстраціях протесту, утворювати громадські об'єднання, об'єднуватися у політичні партії, право на свободу слова, право утворювати незалежні профспілки за місцем роботи. До прав, які в особливому дефіциті в українському суспільстві, більшість відносила: право на гідний людини рівень життя, право здійснювати вплив на рішення, що їх ухвалює влада, право бути захищеним від злочинності, право бути захищеним від свавілля представників влади, право на справедливе судочинство, право обирати собі владу [3]. Отже, політична активність людини, міра її участі в політичному житті, суспільна зрілість, багато в чому залежить від гарантій дотримання прав людини і громадянина, як один із ключових показників демократії, оскільки характеризує особливості взаємовідносин громадян та держави, що виражаються у наявності інституту конституційного статусу особи з відповідними правами та свободами.

Процес політичної соціалізації детермінований умовами соціально-політичного життя. У демократичних суспільствах він безпосередньо залежить від характеру та ступеня стабільної політичної поведінки широких верств населення, де політична суб'єктність індивідів проявляється головним чином у формі залучення їх до участі у політичному процесі. У трансформаційних суспільствах каталізатором політичної соціалізації виступають соціально-політичні та економічні кризи. У ході їх розвитку людина політизується радше під тиском обставин, ніж свідомо. Перенасиченість політичного життя деструктивом, динамізує процес соціалізації в напрямку виключеності з політичних відносин, відмежування від діяльності політичних інститутів, втраті довіри до центральних органів влади, розчарування в соціально-економічних перетвореннях, низького ступеня політичної активності рядових громадян у питаннях відстоювання своїх прав та інтересів. Будь-яка політична система не може залишатися стабільною лише за умови функціонування інститутів та процедур, що забезпечують реалізацію та прийняття політичних рішень. Також важливу роль відіграє соціальна база суспільства, що лежить в основі ефективного функціонування політичної системи. Розмитість соціальної структури суспільства, суперечливі механізми політичного вираження інтересів індивідів та соціальних спільностей запобігає створенню основ для цілеспрямованої політичної діяльності, яка полягає у задоволенні політичних інтересів, формулюванні цілей політики, виступає однією із найважливіших умов існування суспільства та політичної системи. Політична соціалізація є тоді фактором збереження та стабільного функціонування політичної системи, коли наявні механізми залучення широких соціальних верств населення та індивідів у відносини з державою.

Ці риси обумовленні складністю процесу падіння старої авторитарно-бюрократичної системи та несистемними спробами затвердити нову модель суспільного розвитку, основними характеристиками якої повинні стати змішана економіка, політичний плюралізм, пріоритетна роль громадянського суспільства, гарантія прав і свобод громадян. Тому, процес залучення людини до політичної системи, формування в неї певного ставлення до влади та політичної активності в таких умовах має суперечливий характер [8]. З одного боку, політичний процес в перехідному суспільстві спрямований на поступову зміну статусу особистості в нових соціальних умовах, вона набуває відповідних прав та автономію від державних структур, з іншого боку, це вимагає власної активності особи, усвідомлення своєї ролі як суб'єкта політики, свідомої участі у політичному процесі, що є головним джерелом побудови демократичного суспільства. Ще однією причиною низького рівня політичної довіри є розчарування людей у соціально-економічних перетвореннях. Усвідомлення потреб та інтересів виступає важливим мотивом політичної діяльності, що виражається у багатоманітних діях людей в сфері політики, як у персоналізованих, так і в інституціоналізованих формах.

Різка зміна суспільного порядку завжди порушує нормальне функціонування суспільства в цілому та його структур, тому невідворотно веде до серйозної суспільної кризи, яка породжує гетерогенний тип політичної культури перехідних суспільств. Внаслідок соціальної різноманітності, розшарування суспільства, його політична культура складається з багатьох різних часткових культур або субкультур — класових, етнічних, демографічних, професійних, регіональних, релігійних тощо, за відсутності домінуючої культури як базової основи суспільства. В умовах змін політичної та економічної системи, трансформації соціокультурного середовища приналежність до тієї чи іншої субкультури стає суттєвим фактором політичної соціалізації, в той час, коли у відносно гомогенних суспільствах домінують інші механізми засвоєння змісту політичної культури суспільства. Фрагментарність політичної культури українського суспільства більш конкретно проявляється у наявності замкнених соціальні групи із низьким ступенем усвідомлення своїх інтересів та можливостей впливу на політичний процес, що ускладнює ефективність функціонування політичної системи. Необхідно розглянути соціальну структуру українського суспільства з метою з'ясування особливостей соціалізуючого впливу різних сегментів суспільства.

Закономірною рисою трансформаційних процесів є маргіналізація більшої частини населення. Цим терміном позначається процес втрати індивідами своєї ідентифікації із певними соціальними спільностями і зміна їх соціального становища в суспільстві, як наслідок зміни соціального статусу, рівня доходів тощо. Для індивіда даний процес позначений втратою попередніх соціальних зв'язків та пристосуванням до нових соціальних відносин. Послаблення соціальної ідентифікації є прямим наслідком структурних змін в економіці і падіння життєвого рівня більшості населення. Процес соціалізації за таких умов значно модифікується під впливом зміни суспільно-економічних відносин. Середній клас є соціальною основою держави, запорукою її динамічного розвитку, активна його участь у державному будівництві визначає успіх демократичних перетворень в суспільстві. Ще однією рисою фрагментарності політичної культури українського суспільства є її регіональний характер. Регіональність політичної культури України є важливою рисою її сучасного стану, що сформувалася під впливом соціально-економічних факторів і особливостей історичного розвитку. Відповідно, в окремих макрорегіонах України спостерігаються різні прояви особливостей політичної культури. Наявна втрата стратегічних орієнтирів суспільства в цілому та істотна різниця в політичних поглядах громадян, насамперед, по таких суспільнозначимих питаннях, як участь країни у міжнародних організаціях, унітарна або федеративна форма державного устрою, вибір пріоритетного стратегічного партнера України, сфера поширення

української мови, подвійне громадянство, приватизація тощо. Ця історично обумовлена і самовідтворювана структура має вирішальний вплив на хід політичного процесу. Виникає специфічний розподіл масової свідомості, особливістю якої є протиріччя способів політичного мислення, що призводить до посилення тенденцій регіоналізації політичної культури українського суспільства. Важливим джерелом політичної соціалізації є стереотипи політичного мислення, тобто усталені і спрощені образи політичних об'єктів, що дозволяють швидко включитися у практичну діяльність, спираючись на певні схеми осмислення політичної реальності.

Різниця у рівнях та наповненості стереотипізації політичного мислення має чітко виражений регіональний характер, як наслідок неоднорідності ментальних структур свідомості українського соціуму. В Україні одна з гострих проблем – надто неоднакові умови історичного і культурного розвитку регіонів, що сприяють відмінностям у політичних орієнтаціях, установках, оцінках і поглядах щодо політичної системи суспільства та свого місця в ній, на перспективі суспільного розвитку, бажаний соціально-економічний устрій, про що вже йшлося. Регіональні розходження в політичній культурі населення України обумовлені об'єктивними факторами: соціально-економічними, історичними, духовними, психологічними, мовними особливостями цих регіонів.

Українське суспільство уявляє собою поєднання декількох слабо інтегрованих між собою частин із своєю політичною, соціально-економічною та соціокультурною специфікою. Фрагментарність політичної культури українського суспільства також особливо виразно проявляється у перервності її комунікативної функції, яка полягає у встановленні зв'язків між учасниками політичного процесу не лише у просторі, тобто в межах існуючої політичної системи, а і в часі — транслюючи надбання політичної культури від покоління до покоління, і тим самим забезпечуючи спадковість політичного досвіду різних поколінь. В Україні вплив політичної культури на особистість через досвід попередніх поколінь ускладнюється тим, що політична ситуація перехідного українського суспільства не мала аналогів в минулому, а соціальне становище у суспільстві різних соціально-демографічних груп не є сталим, руйнуються життєві стандарти, стиль життя, політична адаптація до нових соціально-політичних умов веде до зміни політичних поглядів, політико-рольових функцій всіх вікових груп, що дають суперечливі рецепти поведінки і дезорієнтують індивідів [5]. Процес політичної соціалізації триває протягом усього життя людини, елементи політичної культури засвоюються індивідом неперервно, а рівень політичної соціалізованості не залишатися незмінним.

Фрагментарність політичної культури українського суспільства не сприяє консолідації населення, веде до відсутності консенсусу відносно базових політичних цінностей, ідеалів та мети суспільного розвитку, формує конфліктний тип політичної соціалізації: канали політичної соціалізації характеризуються різномірністю та низькою здатністю до консолідації. Гетерогенність політичної культури українського суспільства впливає на формування амбівалентного типу політичної свідомості, як головного структурного її елементу. У цьому зв'язку звернення до вивчення стану, характерних особливостей, тенденцій розвитку політичної свідомості українського суспільства є пріоритетним напрямком при дослідженні процесу політичної соціалізації у вітчизняній політичній науці.

В той же час, теоретичні проблеми трансформаційної політичної свідомості, враховуючи складність самого предмету дослідження не сформувалися у єдину цілісну концепцію, а у центрі уваги знаходиться аналіз емпіричних матеріалів ціннісних політичних орієнтацій громадян. В свою чергу, в науковій літературі наявний різний спектр напрямків дослідження механізмів взаємодії політичної свідомості з іншими формами суспільної свідомості та суспільно-політичною практикою, вплив соціально-економічного становища на рівень сформованості та якісні характеристики масової політичної свідомості суспільства, прояви

стереотипів тоталітарного минулого у свідомості українців в умовах демократичної трансформації, вплив ментальності та історичної традиції на стан і перспективи розвитку політичної свідомості сучасного українського суспільства.

Особлива увага має приділятися вивченню масового рівнів політичної свідомості як способів відображення суспільного буття (всіх його сфер) через призму політичних відносин та соціальних інтересів. Саме на перехідних етапах суспільного розвитку політична свідомість широких верств населення визначає ефективність політичної системи, спрямованість політичного процесу.

Це процес комунікативної взаємодії індивідуальних свідомостей, який спирається на ціннісну та нормативну структуру цієї комунікації, яка є типовою для певної сукупності індивідів. Ці структури масової свідомості забезпечують процес засвоєння особою певної системи політичних знань про суспільно-політичну дійсність, норм і цінностей через підключення її до соціальної групи, соціуму в цілому. Вони лягають в основу практичної діяльності у політичній сфері через формування політичних установок та орієнтацій на базі певного рівня стереотипізації політичного мислення. Вітчизняні дослідники відмічають, що суперечливий характер проходження політичного процесу, суспільно – політичної реальності, веде до ускладнення структури суспільної свідомості, до підвищення її неоднорідності та накопиченню в ній різних за своїм змістом компонентів. У дослідженні проблем розвитку політичної свідомості в умовах демократичної трансформації українського суспільства, вчені вказують на головні особливості амбівалентної політичної свідомості – ціннісний конфлікт, проблема стереотипізації політичного мислення.

Політичні цінності є невід’ємною частиною політичної культури суспільства, відзеркалюються у політичній свідомості, є важливим джерелом політичної соціалізації особи. Це такі політичні ідеї та уявлення, що розглядаються суб’єктами політики як невід’ємні від їхнього існування, орієнтують їхні політичні дії. Цінності є мотиваційним базисом політичної культури, вони зумовлюють відповідні політичні орієнтації, політичні переконання, відповідну їм поведінку, а їх втрата означає руйнування самої політичної культури.

Отже, політичні цінності залучаються у сферу життєдіяльності людини як такі, що задовольняють її потреби та інтереси. Ціннісне сприйняття об’єктів політичного життя зумовлюється конкретно-історичними умовами розвитку суспільства, місцем особи, соціальної спільноти в системі певних соціально-економічних, соціально-політичних відносин, потребами та інтересами людей. За своєю природою політичні цінності становлять синтез індивідуальних, соціально-класових, національно-етнічних, загальнолюдських засад [7].

В умовах переходу українського суспільства від тоталітарної політичної системи до демократичної розбудови суверенної державності в суспільстві відбувається переусвідомлення та переоцінка політичних цінностей, що супроводжується ціннісною поляризацією політичної свідомості населення, загостренням протиріччя між прихильниками політичних цінностей, що сформувалися в минулому, і що зароджуються у даний час. Криза перехідного періоду й особистісне сприйняття соціальних процесів, зумовлених руйнацією звичного способу життя, призводить до розколу масової свідомості. Саме конфліктом між високою ціною демократії, як мети перетворення суспільства та оцінкою низької результативності демократизації, значною мірою і зумовлена амбівалентність масової та індивідуальної політичної свідомості українського суспільства.

Закономірністю цього процесу можна вважати поєднання ціннісних орієнтацій тоталітарної свідомості сформованих чіткою системою політичної соціалізації та демократичних цінностей, що поступово неупорядковано впроваджуються у процесі демократизації, при чому зберігаються найбільш зручні для індивіда ідеї та уявлення про функціонування політичної системи суспільства: свобода при недостатній відповідальності, вимога високої оплати праці при відсутності конкуренції, вимога

соціальної справедливості, що базується на засадах рівності у виборі можливостей. Вивчення ціннісних орієнтацій та установок політичної свідомості українського суспільства вимагає не лише соціологічного аналізу та методів дослідження, а вироблення концептуальних основ, узагальнюючих схем осмислення даної проблеми, що дозволить говорити про значення ціннісних змін та охарактеризувати певні типи свідомості, що склалися. Ускладнення структури масової політичної свідомості українського суспільства полягає у неоднорідності та накопиченні в ній різних за своїм змістом систем стереотипів політичного мислення. Відбувається поляризація масової свідомості, в якій формуються протилежні за своїми соціально-психологічними та ідейно-політичними характеристиками типи свідомості, одночасна присутність взаємовиключних політичних цінностей, уявлень, установок, орієнтацій.

Винятково важливим є діяльнісний аспект політичної культури. Його складають визнані в суспільстві норми політичної поведінки, навички і способи політичної діяльності, вміння і досвід тощо. В процесі політичної діяльності суб'єкти розвивають суспільно-політичні якості, які підтримують та реалізують політичні відносини. В процесі адаптації до соціально-політичних умов, норм та певних політико-рольових функцій, особи залучаються до суспільно-політичних відносин, дії політичних структур. Нормативний рівень політичної культури має велике значення для механізмів узгодження соціальних інтересів, забезпечення стійкого, злагодженого і динамічного функціонування політичної системи, в чому знаходить свій вияв нормативно-регулююча функція політичної культури [6]. Політична соціалізація спрямована на формування й розвиток індивіда як суб'єкта політичних відносин і політичної діяльності. Важливість норм як невід'ємного джерела політичної соціалізації обумовлена тим, що вона пов'язана з нормативно-правовою системою суспільства.

Саме на основі вироблення демократичних політичних норм, правил, процедур діалогу в політичній сфері, створення механізму політико-культурної комунікації усіх зацікавлених суб'єктів можна вирішити завдання формування нового типу політичної культури українського суспільства, політичної свідомості широких верств населення, набуття досвіду і навичок демократичної політичної поведінки та її форм, поступове подолання фрагментарності українського суспільства. У науковій літературі процес встановлення та адаптації легітимних демократичних політичних інститутів, норм, процедур має назву консолідації демократії. Цей процес тісно пов'язаний з інституціоналізацією механізмів функціонування державної влади, формування нової партійної системи, що відбувається через впорядкування основ демократичної політичної системи, засвоєння демократичних процедур та норм більшістю населення, максимальне широке його представництво та участь, при збереженні влади закону та політичної конкуренції. Процес інституціоналізації демократичної політичної системи, формування відповідного типу політичної культури українського суспільства залежить від конкретних процесів становлення громадянського суспільства у всіх сферах суспільного життя, передусім в політичній, особливо його політичних інститутів, які виступають потужними каналами, агентами політичної соціалізації [10, с. 519].

Саме через інститути громадянського суспільства індивіди, їх різноманітні об'єднання, соціальні спільноти включаються у взаємодію з державою, відтворюють та реалізують політичні відносини у своїй політичній діяльності, засвоюють соціально-політичні норми, процедури, принципи цієї взаємодії. Ці інститути покликані сприяти формуванню політичних якостей особи, які дозволяють їй виконувати роль суб'єкта політичних відносин та визначати своє місце у системі цих відносин. Політична зрілість є найбільш вагомим продуктом політичної соціалізації, це розуміння природи влади та управління, їх принципів, норм та законів, що лежать в основі політичної організації суспільства; усвідомлення своїх прав та обов'язків, притаманних суспільству політичних цінностей, політичних норм, взірців поведінки.

Політична участь, як залучення членів певної соціальної спільноти до процесу політико-владних відносин характеризується усвідомленням та реалізацією своїх цілей через суспільно-політичні та державні організації та фіксує горизонтальні взаємозв'язки в суспільстві.

Становлення в Україні політичних інститутів громадянського суспільства та наявність їх головної суперечності, яка полягає у невідповідності між уже набутими демократичними формами та їх реальним значною мірою недемократичним змістом, призвела до того, що інституціональна модель політичної системи вступає у суперечність із фактичним станом українського суспільства, не забезпечуючи останньому умов функціонування та відтворення. Тому ці інститути не стали засобами дієвого впливу громадянського суспільства на процес політичної соціалізації індивідів, їх політичної зрілості. Як інститут політичної соціалізації, політичні партії своєю діяльністю мають закладати певні матричні форми політичного мислення та поведінки: формувати у громадян свій власний імідж, типи ставлення громадян до влади, активізувати політичну участь у її здійсненні [9, с. 231]. Основними напрямками впливу політичних партій у процесі політичної соціалізації виступають: структурування суспільства шляхом максимального представництва інтересів соціальних груп, забезпечення активної участі громадян в управлінні державою, стимулювання процесу формування демократичної політичної свідомості та моделей поведінки.

Аналіз проблем політичної соціалізації в українському суспільстві дає можливість виокремити наступні тенденції розвитку суспільно-політичних відносин: продовження регіоналізацій політичної культури в силу стійкості регіонально-територіальної ідентифікації; повільне формування класової самосвідомості та колективної активності на основі соціально-економічних інтересів; наростання потенційності політичної активності населення при низькій здатності до організованих форм участі у політичному процесі. В українському суспільстві наявний брак сучасних політичних знань та компетентності широкої громадськості, досвіду політичної діяльності, вміння виражати власні політичні інтереси та досягати через політичну систему свої цілі, вимагати дотримання прав і свобод з боку держави, як у персоналізованих, так і в інституціоналізованих формах [11]. Складовою частиною процесу політичної соціалізації виступає навчання як важливий фактор, що обумовлює політичні орієнтації індивіда, засвоєння відповідних знань про політичну систему та її функціонування, набуття навиків політичної участі, що систематизує та врівноважує політичні орієнтації, формує моделі політичної поведінки.

В той же час, цього не достатньо для вироблення емоційної прихильності до політичної системи та соціальної довіри до політичної спільноти. Не заперечуючи значення фактору навчання його не достатньо для вироблення почуття загальної політичної ідентичності, що включає емоційну прихильність до політичної системи та ідентичності з іншими співгромадянами, здатність до співпраці з ними. Останнім часом ця проблема привертає особливу увагу все більшого кола українських дослідників політичної соціалізації. У вітчизняній науковій літературі все більшої актуальності набуває проблема визначення шляхів засвоєння та передачі систематизованих політичних знань через систему освіти та виховання. Однак, сучасні установи освіти і виховання в Україні знаходяться на стадії реформування, на етапі пошуку тих форм і методів, які були б ефективними в процесі політичної соціалізації в умовах політичного та економічного становлення державності України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі системного та структурно-функціонального аналізу сучасного українського суспільства встановлено, що соціально-економічними чинниками політичної соціалізації в українському суспільстві є зміна економічних засад суспільства, формування недержавних форм власності, перетворення у суспільному поділу праці, процес

становлення нової соціально-класової структури, що виявився у різкій соціальній поляризації суспільства. Зміна соціального становища індивідів, веде до слабкої пристосованості до нових соціально-політичних умов, низького ступеня усвідомлення своїх інтересів, шляхів їх реалізації, можливостей впливу на політичний процес. Соціокультурним чинником виступає регіональний характер політичної культури, що посилює неоднорідність процесу політичної соціалізації індивідів, які належать до різних соціально-територіальних спільнот. У сучасному українському суспільстві регіональні відмінності, які склалися в наслідок історичних та соціально-економічних особливостей, стають більш впливовим фактором в процесі політичної соціалізації ніж соціальне становище індивіда та обумовлюють формування різних ціннісних систем суспільства.

Загальним показником інтегрованості українського населення в цілому, відображення соціально-політичної дійсності є наявність сегментів ціннісних та поведінкових орієнтацій в масовій політичній свідомості, які не співпадають з із соціально-класовою чи територіальною приналежністю громадян. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що тенденціями розвитку соціально-політичних відносин є продовження регіоналізацій політичної культури в силу стійкості регіонально-територіальної ідентифікації, повільне формування класової самосвідомості та колективної активності на основі соціально-економічних інтересів, наростання потенційності політичної активності населення при низькій здатності до організованих форм участі у політичному процесі.

Література:

1. Загородній Ю. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми. / Ю. І. Загородній, В.С. Курило, С.В. Савченко. – К. : Генеза, 2004. – 114 с.
2. Иванов М. Проблемы становления современной политической дидактики / М. Иванов // Политический менеджмент. – 2004. – №4. – С. 88-94.
3. Иванов М. Что такое “гражданська” і, що таке “політична” освіта? / М. Иванов // Политический менеджмент. – 2003. – №2. – С.41-49.
4. Концепція стратегії розвитку України у ХХІ столітті: Консервативна модель / Г.В. Щокін, О.В. Бабкіна, В.М. Бобик та ін. – К. : Міжрегіональна академія управління, 2003. – 39 с.
5. Кривицька О. Конфліктний вимір етнонаціонального розвитку України / О. Кривицька // Политический менеджмент. – 2005. – №2. – С.24-37.
6. Лапкин В. Восприятие западных институтов и ценностей в постсоветском пространстве: опыт Украины и России / В. В. Лапкин, В. И. Пантин // Полис. – 2004. – №1. – С.74-89.
7. Лапкин В. Освоение институтов и ценностей демократии украинским и российским массовым сознанием / В. В. Лапкин, В. И. Пантин // Полис. – 2005. – №1. – С.50-62.
8. Манжол П. Особливості впливу соціальної політики на процес легітимації державної влади в Україні / П. Г. Манджол // Політологічний вісник. – 2005. – №18. – С. 167-175.
9. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире / Под ред. П.Л. Бергера, С.П. Хантингтона. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 378 с.
10. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
11. Попов М. Нравственная ресоциализация личности: феномен российской модернизации / М. Ю. Попов // Вестник Московского университета. – Сер.18. Социология и политология. – 2004. – №3. – С.20-35.